

Paksa Rudolf

A TÖRTÉNETÍRÁS MINT PROPAGANDA

Baráth Tibor útja a szaktörténetírástól a mítoszgyártásig

Baráth Tibor neve ma már jószerevével a történészek körében is csak azok számára mond valamit, akik a két világháború közti magyar történetírás történetével foglalkoznak, vagy a nyugati magyar emigráció köreiből népszerű magyar őstörténeti munkák „klasszikusainak” gyűjtői. Baráth Tibor annak ellenére került az utóbbi, kétes dicsőséget jelentő táborba, hogy jövőre újkorai gazdaság- és igazgatástörténészként szebb reményekre jogosította fel a beléje bizalmukat helyező támogatóit. Baráth Domanovszky Sándor tanítványa volt, s Szekfű Gyula, Szentpétery Imre és Angyal Dávid támogatását is élvezve előbb Bécsben, majd Párizsban folytatott tanulmányokat a budapesti egyetem elvégzése után. A harmincas években Baráth pályája töretlenül ívelt felfelé: a Párizsban székelő Nemzetközi Történész Bizottság titkáráként képviselte a magyar történetírás ügyét Franciaországban. Az inkább kultúrdiplomáciai szolgálatot és adminisztratív teendőket ellátó Baráth alig harmincnégy évesen kapott professzori kinevezést a visszatérő kolozsvári egyetemre. Itt azonban német mintákat követve a nemzetiszocialista ideológia hirdetője lett, s ezzel diszkreditálta személyét a magyar történészek körében. 1945-ben már mint a Szálasi-adminisztráció egyetemi ügyekért felelős minisztériumi osztályvezetője hagyta el az országot, s emigrált Franciaországba, majd 1952-ben Kanadába, ahol 1992-ben bekövetkezett haláláig élt. Az emigrációban előbb nemzetiszocialista folyóiratot szerkesztett, majd az ötvenes évek közepétől haláláig az ősmagyar történelemmel foglalkozott, melynek nagyívű szintézisét adta, s ezzel Bobula Ida és Badiny Jós Ferenc nyomdokaiba lépett. Dolgozatunkban Baráth Tibor életművének elemzésével e fordulatokban gazdag életpályát mutatjuk be.

*

Baráth Tibor 1906. augusztus 16-án született Alsólendván (ma Lendava, Szlovénia), római katolikus családban. A család egzisztenciáját apja biztosította, aki MÁV-állomásfőnök volt. A család Trianon után a magyar határszélre került, Rédicstre költözött, s a családfenntartó apát kényszernyugdíjazták. Baráth Tibor középiskolai tanulmányait a kaposvári állami főgimnáziumban végezte jó, de nem kiemelkedő eredménnyel, noha érettségi eredménye kitűnő lett. Említésre méltó

eredményt csak gyorsírásból ért el. A fiatal Baráth előbb matematika–fizika szakos tanár szeretett volna lenni, de végül a közgazdasági karra iratkozott be. Egy évvel később átjelentkezett a bölcsészkarra, szándékai szerint magyar–történelem szakos tanár akart lenni, végül mégis történelem–földrajz szakra iratkozott be. Tanára, Domanovszky Sándor biztatására és támogatásával – harmadszori nekifutásra – bekerült az Eötvös Collegiumba. A kollégiumban a visszahúzó, szorgalmas, ám nem különösebben tehetségesnek tartott Baráth olyan – később ismertté vált – kollégistákkal élt együtt, mint például Bogyay Tamás, Bulla Béla, Ember Győző, Gáldi László, Képes Géza, Komoróczy György, Lutter Tibor, Mendöl Tibor, Ország László, Sinkovics István, Szilágyi Loránd. Baráth földrajzot többek között Cholnoky Jenőtől és Fodor Ferenctől, történelmet mások mellett Domanovszky Sándortól, Szekfű Gyulától és Szentpétery Imrétől, magyar irodalmat Horváth Jánostól tanult.

A Domanovszky pártfogását élvező Baráth újkori gazdaság- és igazgatástörténetből írta doktori disszertációját,¹ melyben Domanovszky gazdaságtörténeti érdeklődése mellett Szekfű Habsburg–lojalitása is érződik. A tizenhetedik század első felének adóigazgatását feldolgozó munka egyik hibája éppen azon egyoldalúsága, hogy a magyar rendeket csak mint az udvar haladó kezdeményezéseinek gátját mutatta be. A doktorátus megszerzése után – ugyancsak Domanovszky pártfogásával – előbb egy évig Bécsben, majd két évig a Sorbonne-on folytatott újkori gazdaság- és igazgatástörténeti tanulmányokat. Itt a Párisi Magyar Diákegyesület elnöki tisztét is ellátta. Domanovszkyhoz írt leveleiből² tudjuk, hogy Párizsban fedezte fel a történetelméleti problémák fontosságát, s ezzel párhuzamosan az újabb magyar történetírás történetét. Baráth ekkor azt is hangsúlyozta mentorának írt leveleiben, hogy a francia történetírás van olyan színvonalas, mint a német, sőt sokkal pezsgőbb szellemű.

Sorbonne-i tanulmányai befejeztével továbbra is Párizsban maradt. Részben a párizsi Magyar Tanulmányi Központban, részben a Nemzetközi Történész Bizottság főtitkára mellett végzett tudományszervezői munkát, s 1936-tól szerkesztője lett a Nemzetközi Történész Bizottság folyóiratának. (A Nemzetközi Történész Bizottság magyar tagja egyébként Baráth mentora, Domanovszky Sándor volt.) Baráth ekkori tevékenységét Louis Eisenmann, a *Revue Historique* szerkesztője a „magyar történettudomány párizsi nagykövete” megnevezéssel jellemezte. Baráth három feladatot végzett ekkor: egyrészt igyekezett megismertetni a magyar törté-

¹ BARÁTH Tibor: *A magyar állam adóügye 1605–1648*, Századok 1930, 607–655, 697–737.

² Baráth Tibor és Domanovszky Sándor levelezésének jelentős része fellelhető a MTAK Kézirattárában.

netírás újabb eredményeit Franciaországban (különös tekintettel a nemzetiségi kérdésre és az elszakított magyarság problémájára), másrészt a francia történettudomány köréből a magyar történettudomány érdeklődésére számot tartható kérdéseket ismertette Magyarországon, harmadrészt a magyar–francia történettudományi kapcsolatok ápolásában is közreműködött.

A fentiek jegyében írt francia nyelvű összefoglaló tanulmányokat a magyar sajtó történetéről, a magyarországi felvilágosult abszolutizmusról, illetve az újabb magyar történetírásról. *A magyar történettudomány 1867–1935* című – önálló kötetben is megjelent – tanulmánya³ nagyívű kísérlet a magyar történetírás utolsó hét évtizedének rendszerezett tárgyalására. A terjedelmével és újszerű tárgyalásmódjával számos elismerést kivívó munka azonban – elsősorban a magyar történészek részéről – több érdemi bírálatot is kapott: kiemelve, hogy Baráth fogalomhasználata önkényesen eltér a Magyarországon megszokottól, sok esetben a filozófiából vett minősítések is inkább elfedik, mint árnyalják az egyes művek tartalmát és jelentőségét, s ez több esetben aránytalanságokat eredményez az egyes szerzők és műveik történeti irodalmunkban betöltött súlyának megítélésében.

A magyar történettudományt a francia illetve nemzetközi történettudományi fejleményekről tájékoztató ismertetéseit és beszámolóit Baráth a Domanovszky szerkesztésében megjelenő *Századok* hasábjain közölte. Baráth figyelme kizárólag a magyar nemzeti érdekeket érintő történetírói kezdeményezésekre irányult. Így beszámolt az 1933-ban Varsóban megrendezett történettudományi kongresszuson lezajlott Kelet-Európa-vitáról, a francia történelemtankönyvek magyarsággépéről, a kelet-európai népekről és államokról a francia nyelvű történetírásban kialakult képről és annak változásairól, az új török történetírás veszélyeiről,⁴ illetve kötetet szerkesztett a franciaországi magyar emigráció életéről.⁵ Baráth írásaiban fokozatosan megjelent a geopolitikai érvelés – amit e tudományág kritikusai tudományos mezbe bújtatott politizálásnak tekintettek –, a három alapelven nyugvó és időtlen magyar hivatástudat illetve a propaganda – pontosabban a tudomány mint propagandacélokot szolgáló eszköz – fontossága.

Baráth 1933-ban a Debreceni Szemle hasábjain fejtette ki először a Szent István-i Magyarország feltámasztásának geopolitikai érvekkel „bizonyított” igényét.⁶

³ BARÁTH Tibor: *L'histoire en Hongrie 1867–1935*, *Revue Historique* 1936, CLXXVII., 84–144, 595–644., CLXXVIII., 25–74.

⁴ *Századok* 1933, 430–436; *Századok* 1935, 442–450; *Századok* 1937, 55–85, 203–230; *Századok* 1938, 192–200.

⁵ *A franciaországi magyarság. Egy fejezet a külföldi magyarok életéből*. Emlékkönyv a Párisi Magyar Diákegyesület fennállásának tizedik évfordulójára, szerk. Baráth Tibor, Budapest, 1935.

⁶ BARÁTH Tibor: *A Duna középső medencéjének állameszméje*, *Debreceni Szemle* 1933, 187–197.

Baráth geopolitikai doktrínája szerint a Kárpát-medencében csak a kulcsterületeket elfoglaló nép alakíthat államot, mivel itt csak egy állam létezhet. Ha azonban a medence kulcsterületei különböző népek kezében vannak, akkor a térség instabillá válik, s valamely európai hatalom gyámsága alá kerül. Baráth Ottlik László *Új Hungária*-konceptiója szerint föderális alapon felépülő demokratikus állam létrehozását javasolta. Az így létrejövő államot Baráth óva inti a német orientációtól, ehelyett a Franciaországhoz való közeledést ajánlja.

A francia történetírás Kelet-Európa-képének alakulásáról megjelent tanulmányában⁷ Baráth azt mutatta ki, hogy a francia történészek érdeklődése és az egyes népek iránti szimpátiáik milyen érzékenyen követték a francia külpolitika érdekeit. Baráth e tanulmányában arra a felismerésre jutott, hogy a történetírás hogyan tud politikai célok megjelenítője lenni, s ezért nagy fontosságú a tudományos propaganda.

A *Domanovszky-émlékkönyv*ben Baráth Kelet-Európa fogalmának kialakulását mutatta be.⁸ E tanulmányban rámutatott arra, hogy egy-egy területnek egy-egy régióba való besorolása tulajdonképpen politikai célokat szolgál. Így a magyar történelemnek létezett egy nyugatos, egy keletes (turános) és egy közép-európai értelmezése. A nyugatos elmélet hívei vagy Franciaországot, vagy (ritkábban) az egyházat tekintették az európaiság mércéjének, s ehhez mérték a magyar fejlődést. A keletes felfogás hívei Magyarország történetét az államalapítástól kezdve hanyatlástörténetként értelmezték, melynek során a magyarság kiszakadt Ázsiából. A Közép-Európa-elmélet hívei pedig a keresztény-germán minták átvételét hangsúlyozták, teret nyitva ezzel a német expanziós törekvéseknek. Baráth – támaszkodva a varsói történészkongresszus eredményire – a fenti három értelmezési keret helyett egy újabbat: a Kelet-Európa-régió bevezetését javasolta. Eszerint Kelet-Európát a német és orosz tömb között élő kis népek alkotják a Baltikumtól a Balkánig, melyek más ritmusban fejlődtek, mint a nyugatiak. E területet Baráth két al régióra osztotta: a lengyel dominanciájú északi és a magyar hegemonia alá eső déli területre. Baráth a kelet-európai hivatástudatot három alapelve bontotta: a kelet-európai államnak egyrészt védenie kell a nyugattal szemben a függetlenségét, ezzel megőrizve az európai egyensúlyt, másrészt kelet felé a kereszténység védőbástyája kell legyen, harmadrészt az előbbi két közös érdeknek kell összetartania a nemzetiségileg heterogén államalakulatokat.

⁷ BARÁTH Tibor: *A dunai táj a francianyelvű történetírás tükrében*, *Századok* 1937, 55–85, 203–230.

⁸ BARÁTH Tibor: *Kelet-Európa fogalma a modern történetírásban = Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik fordulójának ünnepére*, Budapest, 1937, 23–43.

Baráth Comte-ról és a magyar pozitívizmusról írt historiográfiai tanulmányában⁹ rámutatott, hogy mindaz, amit a német történetírás hatása alatt álló Közép-Európában pozitívizmusnak neveztek, az gyökeresen eltért a francia pozitívizmustól, s előbbi helyesebb volna inkább naturalizmusnak nevezni, hiszen tevékenységük nem más, mint adatgyűjtögetés.

Érdekes még néhány szóban megemlíteni, hogy Baráth a magyar érdekeket nemcsak az utódállamok propagandájával szemben érezte védendőnek, hanem felhívta a figyelmet az új török történetírás veszélyeire is.¹⁰ A kemáli reformok által megújított Törökország történetírói ugyanis igyekeztek az Oszmán Birodalmat úgy bemutatni, hogy nem hódító, barbár idegennek állították be Európa előtt, hanem olyan terjeszkedő nagyhatalomként tüntették fel, amely számos értéket is hozott a meghódított területekre. Az egykori török hódítók „európaizálása” azonban Baráth szerint a kelet-európaiság egyik alapvető pillérét döntené meg: az itt élő népeknek a kereszténység védelmében hozott áldozatát.

Baráth levelezéséből kiderül, hogy a harmincas évek végén, tíz évnyi párizsi szolgálat után a számára kedves kultúrdiplomáciai szolgálatot szerette volna folytatni továbbra is. Ez egyébként a Nemzetközi Történész Bizottság terveivel is egybevágott, mivel Baráthot kívánták megbízni a szervezet történetét összefoglaló mű elkészítésével. Ezzel párhuzamosan Baráth szívesen lett volna a Sorbonne-on felállítandó magyar történeti tanszékének professzora. Ilyen irányú törekvéseit azonban Eckhardt Sándor határozottan ellenezte – részben személyes, részben politikai okokból. Baráth Domanovszkyval folytatott levelezéséből azt is megtudjuk, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdés került Baráth érdeklődésének homlokterébe – e témában azonban csak egy rövidebb francia cikket jelentetett meg.

Baráth terveit azonban felülírta a magyar revíziós törekvések sikere. 1940 őszén az oktatói tapasztalattal nem rendelkező s tudományos publikációkkal is csak visszafogottan büszkélkedhető Baráthot a visszatért kolozsvári egyetemen az újkori magyar történelem professzorává nevezték ki. Itt – korábbi munkásságának megfelelően – a felvilágosult abszolutizmus időszakát, sajtótörténetet és a nemzetiségi kérdés történetét tanította. Emellett azonban az egyetem hallgatóinak kötelezővé tett átfogó magyar történeti előadást is tartott, melynek anyagát 1941-ben az egyetem megjelentette.¹¹ Alig egy év múlva Baráth történetírói programcikkét¹² írt a Matolcsy Mátvás

⁹ BARÁTH Tibor: *Comte pozitívizmusa és a magyar pozitívizmus* = *Emlékkönyv Szentpétery Imre születése hatvanadik évfordulójának ünnepére*, Budapest, 1938, 5–30.

¹⁰ BARÁTH Tibor: *A török történetírás új útjai*, Századok 1938, 192–200.

¹¹ BARÁTH Tibor: *Magyar történet*, Kolozsvár, 1941.

¹² BARÁTH Tibor: *Az új Magyarország történetírása*, Új Európa 1942/1., 9–21.

szerkesztésében megjelenő, nemzetiszocialista Új Európa hasábjain, majd 1943-ban, német mintákat követve adott ki nemzetiszocialista szellemű országtörténetet.¹³ Baráth ezen írásait a szélsőjobboldali orgánnumok örömmel és dicsérő szavakkal fogadták, azonban a szakma és a németellenes sajtó kritikával illette és elutasította.

Baráth 1941-ben megjelent *Magyar története* sem témaválasztását, sem mondani-valóját tekintve nem volt szokatlan: Magyarország történeti jogát igyekezett bebizonyítani a Kárpát-medence feletti uralomra. A nép–nemzet–állam hármasság változásainak nyomkövetésével Baráth azt állította, hogy a steppei félnomád magyar nép volt az egyetlen, amely a Kárpát-medence különleges térviszonyai (heggyel határolt alföld) között tartós állam alapítására és fenntartására képes volt. Egyúttal azt is hangsúlyozta, hogy ezen állam feladata mindenkor a nyugat védelme volt a kelettel szemben. A művet illető kritikák leginkább Baráth fogalomhasználatát kifogásolták, mivel Baráth a kortárs szakirodalmi munkák legkorszerűbb kifejezéseit vette át, s használta azokat időtlenített fogalmakként. Így nemcsak néptalajról és középkori nemzetállamról beszélt, de például az Árpádok tekintély- és parancsuralmáról is. Különös figyelmet kapott, hogy a műben a magyar nemzeti ébredés mozgalmát a hungarizmus kifejezéssel illette. A kritikákra válaszul Baráth a kötet második kiadásához készített függelékében megadta, hogy a kifogásolt kifejezéseket mely jeles tudósok (többek között Szekfű Gyula, Hóman Bálint, Mályusz Elemér, Kniezsa István, Váczy Péter, Deér József, Eckhart Ferenc) műveiből vette. A hírlapi támadásokra Baráth egyébként a nyilas Pesti Újságban válaszolt,¹⁴ indulatosan téve hitet az „irányított történetírás” mellett. Komoróczy György a Századok lapjain megjelent bírálatában¹⁵ Baráth tárgyi tévedéseit a szerző kutatói tapasztalatainak hiányos voltával magyarázta, s a művet mint a legújabb történeti irodalom sokszempontú és tanulságos összefoglalását értékelte. Egyértelműen elutasította viszont a kötet utolsó fejezetét, melyben Baráth az utolsó húsz év történetének tárgyalása során nemzetiszocialista agitációt folytatott.

1942-ben Baráth az Új Európa hasábjain adta közre történetírói ars poeticáját.¹⁶ E programcikkekben Baráth rámutatott arra, hogy meglátása szerint a történetírás mindenkor az uralkodó koreshme leképeződése volt, ezért elérkezettnek látja az időt, hogy a liberális–kapitalista alapokon nyugvó magyar történetírás (úgy a szellemtörténet, mint a faktológiai értelmű közép-európai pozitívizmus) helyét a nemzetiszocialista eszméknek megfelelő történetírás vegye át, melyben olyan ál-

¹³ BARÁTH Tibor: *Az országépítés filozófiája a Kárpátmedencében*, Kolozsvár, 1943.

¹⁴ BARÁTH Tibor: *A magyar történetírás válaszáton*, Pesti Újság 1941. szeptember 13., 5.

¹⁵ KOMORÓCZY György: *Baráth Tibor: Magyar történet*, Századok 1942, 329–331.

¹⁶ Lásd a 12. jegyzetet.

landó tényezők kapnak főszerepet, mint a tér (a geopolitika) és a faji alapon definiált nemzet. Baráth egyértelműen fogalmazva a történelemtől azt várta el, hogy váltsa az aktuálpolitikai célok ideológiai kiszolgálójává. Baráth ideológiai célokot szolgáló tudomány koncepcióját mind a nagyközönség előtt, mind a szűkebb szakma köreiben éles bírálat érte. Hajnal István mint szerkesztő a Századokban közölt terjedelmes bírálatában¹⁷ élesen elhatárolódott az egyébként jelentéktelennek tartott programnyilatkozattól. Hajnal azt tartotta csupán sajnálatosnak, hogy egy, az ifjúságot tanító egyetemi professzor fogalmazott meg a tudomány szellemével homlokegyenest ellenkező elveket.

Baráthot azonban a kritikák nem riasztották el attól, hogy programadó írásának szellemében készítsen új szintézist a magyar történelemtől. *Az országépítés filozófiája a Kárpátmedencében* című mű¹⁸ bevezetőjében kifejtette, hogy munkájával a német sorstudomány művelésére vállalkozott, amely saját feladatát a nemzet örök hivatásának felismerésében, a nemzeti politika legitimitásának megteremtésében látja. E munka megszületésének fontosságát azzal is alátámasztotta, hogy az új történetírás nyelvén elmondandó nemzeti mítoszt (Baráth a történeti tudat és a hivatástudat együttesét nevezi mítosznak) mielőbb meg kell alkotni, mert Románia lépéselőnybe került a propagandacélú új történetírás tekintetében. Baráth ezen munkáját olyan nagyívű esszének tekinthetjük, amely a német nemzetiszocialista történetírás fogalmainak felhasználásával igyekszik bizonyítani a Kárpát-medence egészét kitöltő, illetve esetleg innen dél felé terjeszkedő Magyarország szükségességét, kijelölve egyúttal a jelenben helyesnek vélt politika feladatát is: német orientációjú külpolitikával és a nemzetiszocialista program megvalósításával. Az utóbbi Baráth számára három problémakör megoldását jelentette: a nemzetiségi kérdést, a világnézet kérdését és a szociális kérdést. A nemzetiségi kérdésben Baráth a nemzetiségek asszimilációját, az asszimilálhatatlanok kitelepítését és az elvándorolt magyarok visszatelepítését javasolta. Világnézeti szempontból elvetette a demokráciát mint a liberális 19. század koreszméjét, mely ellentétes a magyarság érdekeivel – mivel az a Szent István-i Magyarország széteséséhez vezetett. A gazdasági-szociális kérdések megoldására tett sommás javaslata a parasztság életszínvonalának emelését tartotta szükségesnek.

Baráth szintézisművei azonban korántsem csak önmagukban állva érdekesek. Az egyáltalán nem számított ritkaságnak, hogy akár a legnagyobb történetíróink is összefoglalják a magyar történelem menetét, ezzel sugallva a trianoni rendezés életképte-

¹⁷ HAJNAL István: *Baráth Tibor: Az új Magyarország történetírása*, Századok 1942, 453–459.

¹⁸ Lásd a 13. jegyzetet.

lenségét és a revízió szükségességét. Ebből a „hazafias kötelességből” szinte kivétel nélkül minden történétírónk kivette a maga részét. Baráth szintézisei azonban nem csupán a magyar történelem értelmezéséhez nyújtanak nemzeti keretet, hanem egyértelmű állásfoglalást is tartalmaznak a jelenben általa helyesnek tartott politikáról. Baráth munkássága azonban e tekintetben sem egyedülálló. Baráth írásainak helyét élesebb megvilágításban láthatjuk, ha összehasonlítjuk két másik szerző történeti mezbe bújtatott politikai állásfoglalásaival. Egyrészt a Baráthhoz hasonlóan magát nemzetiszocialista ideológusnak tekintő Málnási Ödön, másrészt a németbarát irányzat ellenzékeként fellépő Joó Tibor munkáira kell felhívjuk a figyelmet.

A Szálasi mozgalmához kötődő Málnási 1937-ben jelentette meg *A magyar nemzet őszinte története* című munkáját,¹⁹ melyben a magyar társadalom és államszervezet történetét mint a Via Dolorosa stációinak bejárását értelmezte: a patrimoniális királyság jogfosztott társadalmától a magyar feudálkapitalizmus csődjéig. Az éles hangú elitellenes írás másik alapmotívuma a kettős eredetű magyarság feltételezett társadalmi küzdelmének bemutatása, mely szerint az elnyomott ugor faj küzd az elnyomó turáni fajjal – utóbbiba Málnási a nagybirtokos arisztokráciát, a köznemességet, a főpapságot és a zsidóságot sorolta, míg az elnyomott ugorokat a nemzetmegtartó erőnek nevezett parasztsággal azonosította. Jól láthatóan ezen munkával Málnási is pártpolitikai célokat kívánt szolgálni: a szociális kérdés nemzetiszocialisták által javasolt megoldásának történeti-ideológiai megalapozását nyújtva.

Joó Tibor, a magyar szellemtörténet kiemelkedő képviselője Baráth Tiborhoz hasonlóan a magyarság történeti hivatását igyekezett megfogalmazni az egyre erősödő európai német hegemonia idején – azonban Baráthhoz képest ellenkező előjellel. Míg ugyanis Baráth a német vezetésű új Európába való beilleszkedést javasolta, s ehhez adott történeti-ideológiai támpontokat, addig Joó a német hegemoniával szembeni magyar függetlenség mellett történelmi lázadását. A kettejük világnézetének különbözőségéből fakadó politikai ellentét történetírói alapállásukat és mondanivalójukat is élesen szembefordította egymással. A magyar sorskérdésnek tekintett nemzetiségi kérdésben Joó a befogadás és a békés megoldások szükségességét hangsúlyozta, míg Baráth – mint láthattuk – az asszimiláció és kitelepítés híve volt. Szembenállásuk következménye, hogy Joó tendenciózusan összeválogatott történeti munkáját²⁰ Baráth a Századok hasábjain támadta,²¹ míg Baráth „irányított történetírását” Joó a Magyar Nemzet lapjain bírálta.²²

¹⁹ MÁLNÁSI ÖDÖN: *A magyar nemzet őszinte története*, Budapest, 1937 (új kiadása: Arcanum, Budapest, 1998).

²⁰ JOÓ TIBOR: *Magyar nacionalizmus*, Athenaeum, Budapest, 1941.

²¹ BARÁTH TIBOR: *Joó Tibor: Magyar nacionalizmus*, Századok 1942, 88–93.

²² JOÓ TIBOR: *Philosophia actualis*, [I–II.], Magyar Nemzet 1944. február 27., 8; 1944. március 12., 7.

Jogosan vethető fel a kérdés: a kétségkívül progresszív német történetírás módszereinek átvétele szükségszerűen vezetett-e a tudományosságot a napi politika oldalán feláldozók illetve a szélsőjobboldal táborába? A Horthy-kori magyar történetírás sokszínűségének hála, e kérdésekre egy-egy (ellen)példa segítségével válaszolhatunk. Egyrészt figyelemreméltó, hogy Szabó István, aki 1941-ben jelentette meg *A magyarság életrajza* című művét,²³ a német népiségtörténet módszerét adaptálta anélkül, hogy napi politikai elkötelezettség hatná át a művet. Sőt Szabó munkája talán a korszakban születő történeti összefoglalások között a legvisszafogottabb hangon képviselte a magyar revízió ügyét. Másrészt azonban nem feledkezhetünk el arról sem, hogy a tudományosan elismert Mályusz Elemér is azok közé tartozott, akik a szélsőjobboldalra kerültek, még ha szélsőjobboldalisága nem volt egyenértékű a nemzetiszocializmussal.

Baráth Tibor azonban egyértelműen elkötelezte magát a nemzetiszocializmus mellett. Ennek megfelelően a Szálasi-adminisztrációban is szerepet vállalt, mint a kultuszminisztérium egyetemi ügyek osztályának vezetője. Baráth 1945-ben emigrált Franciaországba, majd 1952-ben Kanadába. Az emigrációban aktív szerepet vitt a kisebbségi magyar egyesületek szervezésében, s 1949-től 1955-ig magyar nyelvű folyóiratot adott ki Nyugati Magyarság címen. A Nyugati Magyarság a nemzetiszocialista emigránsok egyik fórumaként működött előbb havonta, de szerény kivitelű lapként, mely a helyi magyar közösség életét meghatározó eseményekről tudósított nemzetiszocialista szellemben, majd Baráth Kanadába költözése után a lap színvonala jelentősen emelkedett: a továbbra is nemzetiszocialista szellemű írások a világ legkülönbözőbb pontjain élő szerzők tollából, esztétikus kiállítású folyóiratként, kéthavonta láttak napvilágot.

Baráth a Nyugati Magyarság hasábjain jelentette meg *A dunai táj államszerkezete francia szemléletben* című történeti esszéjét,²⁴ amely a Századokban 1937-ben hasonló címen megjelent tanulmányának²⁵ aktualizált és erősen átdolgozott változata. Míg ugyanis az 1937-es tanulmány historiográfiai áttekintés arról, hogy a francia történetírásban hogyan és kiknek a tolla alól születtek a közép-európai államokkal foglalkozó történeti írások, addig az 1953-ban megjelent esszé a sorstudomány szabályainak megfelelő vádirat a közép-európai térséget a szovjetnek kiszolgáltató francia és kisantant (főleg cseh) politika és értelmiség ellen.

23 SZABÓ István: *A magyarság életrajza*, Budapest, 1941.

24 BARÁTH Tibor: *A dunai táj államszerkezete francia szemléletben 1871–1952*, Montreal, 1953.

25 Lásd a 7. jegyzetet.

Baráth másik jelentősebb írása – mely 1955-ben önálló füzetként is megjelent – rövid összefoglalás a magyarság európai szerepéről: a magyar nép és állam szenedéstörténeteként előadva az eseményeket.²⁶

Baráth az ötvenes évek közepén fokozatosan kiszorult az emigráns politikai szervezetekből, s folyóirata is megszűnt, fizetőképes kereslet hiányában. A forrásoktól és szakirodalomtól elzárt történész, akire az emigránslét terhe mellett az emigráns értelmiségi lét pszichés nyomása is nehezedett, ekkortól kezdett el foglalkozni a magyar kisebbség körében népszerű „tudománnyal”, a magyar őstörténet kérdéseivel. Baráth az 1960-as és 1970-es évek fordulóján háromkötetes munkát jelentetett meg,²⁷ amelyben bátran összegezte a Bobula Ida nyomán elindult sumer–magyar kutatások nézeteit egy mindent átfogó nagy elméletté. Baráth saját munkája bevezetőjében az általa írtakat tudományos munkaként, de egyúttal a nemzetvédelem új eszközeként is értelmezte. Baráth tudós kritikusa szerint legfeljebb az utóbbi értelmezési keret lehet helytálló.²⁸ Baráth kisebb őstörténeti írásai ezután egészen 1992-ben bekövetkezett haláláig jelentek meg kisebb és hosszabb–rövidebb életű emigráns folyóiratokban illetve önálló füzet formájában. Ezek közül a leghasznosabbnak tűnő munkája az 1973-ban megjelent *Tájékoztató*,²⁹ amelyben az emigráns magyar őstörténeti kutatások főbb irányait ismertette.

1975-ben *A külföldi magyarság ideológiája*³⁰ címmel Baráth összegyűjtötte az emigrációban megjelent „történetpolitikai tanulmányait”, melyeket „magyar, szociális és demokratikus” szellemiségük köt össze. E kötet bevezetéséből látható, hogy Baráth ekkor a tudományt már egyértelműen azonosította az identitásalkotó illetve –őrző és propagandacélra használható mítoszalkotással. Tehát az általa továbbra is gyakorolt sorstudományt nem a történetírás egyik lehetséges módjának tekintette, hanem az egyetlen helyes történetírásnak. Lényeges kiemelnünk, hogy amikor Baráth tudományos eszközökkel alkotott mítoszból beszél, akkor nem cinikus hangon teszi ezt, hanem szilárd meggyőződését hangsúlyozza, hogy amit csinál, az tudományos igazság. *A Dunavidék eszményi államrendje* fejezet írásai a sorstudomány tipikus képviselői: a magyar politikai gondolkodás alapelveit, illetve az erdélyi városoknak a dunai államrendbe való illeszkedését tárgyaló munkák továbbra is a Kárpát-medencét ura-

²⁶ BARÁTH TIBOR: *A magyarság szerepe Európa történetében*, Montreal, 1955.

²⁷ BARÁTH TIBOR: *A magyar népek őstörténete*, I–III., Montreal, 1968–1974.

²⁸ A kérdés első rendszerezett áttekintéséhez lásd KOMORÓCZY GÉZA: *A sumer–magyar nyelvrokonítás. Adalékok egy jelenség természetrajzához*, Budapest, 1975; illetve legújabbban RÉDEI KÁROLY: *Őstörténetünk kérdései. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája*, Balassi, Budapest, 2003.

²⁹ BARÁTH TIBOR: *Tájékoztató az újabb magyar őstörténeti kutatásokról*, Montreal, 1973.

³⁰ BARÁTH TIBOR: *A külföldi magyarság ideológiája. Történetpolitikai tanulmányok*, Montreal, 1975.

ló egyetlen állam szükségessége mellett érvelő írások. *Történeti tudatunk ápolása* cím alá került a magyar őstörténetet ismertető rövid összefoglalása mellett a magyar nemzeti mítosz egyik szent helyének (Kolozsvár) és egyik hőségének (Rákóczi fejedelem) felmutatása, egyes történeti korszakok (a felvilágosult abszolutizmus) értelmezése, illetve a magyarországi kereszténység ezer évének mérlegét megvonó írás, továbbá az emigráció helyzetét feltáró cikkek. *Társadalmi és gazdasági útkeresésünk* címen saját, emigráns magyar nemzetiszocialista álláspontját mutatta be. Találunk itt nemzeti-szocialista apologetikát és baloldallelles vádiratot, az elburjánzó kereszténységellenes újpogánysággal szembeni állásfoglalást, az egyébként szükségesnek tartott magyar iparosítás szovjet érdekek mentén való fejlesztésének kritikáját, és a munkásság érdekeit kifejtő szövegeket. A *Hírünk a világban* című fejezetbe Baráth a magyarellenes külföldi propagandát, a magyarság nyugati megítélését elemző, illetve a magyarság kedvezőbb nyugati megítéléséhez szempontokat adó munkák és a propagandacélokra használt történetírás török gyakorlatát ismertető írás kerültek.

Baráth tehát 1945 után hű maradt az általa „szegedi gondolat”-nak nevezett, fajjal alapú, szociális és társadalmi reformokat követelő nemzeti-keresztény elvekhez. Történetíróként azonban fokozatosan távolodott a klasszikus tudományosságtól, s a propagandacélú történetíráson keresztül a mítoszgyártásig jutott. Fordulatokban gazdag életútja a 20. századi magyar értelmiség kiszolgáltatottságának illetve önkiszolgáltatódásának egyik példája.

A 67-es villamos felborult szerelvénye a Rákóczi úton
(ÁBTL 4.3. RL 3/2 – Rác Lajos felvétele)

A Testnevelési Főiskola nemzetőrei
(ÁBTL 4.1. A-236)